

Ми — протяг золотий в історії держав

Романі Яг

ЗАКАРПАТСЬКЕ РОМСЬКЕ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНЕ ТОВАРИСТВО
ЗАКАРПАТСЬКО РОМАНО КУЛЬТУРНО-СІКЛАДО ЕКІПЕ
№9, п'ятниця, 15 жовтня 1999 року

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯМ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

КОЛОНКА РЕДАКТОРІВ

Той, хто уважно читає нашу газету, вже давно помітив, що у кожному номері є публікації, присвячені правому захисту ромів. Не складає виняток і цей випуск, що ви зараз тримаєте в руках. З інтерв'ю з адвокатом товариства "Романі Яг" ви довідаєтесь, як плідно сьогодні діє грант "Безкоштовна правова допомога ромам".

Починаючи з цього номера, на останній сторінці відбудуться структурні зміни: оскільки закінчився алфавіт ромської мови, ми пропонуємо читачу познайомитись з граматику, яка піде під

знайомою Вам рубрикою "Пишемо і читаємо ромською".

Хочемо звернути Вашу увагу також на те, що ми вже публікували матеріали з історії, культури та релігійних вірувань ромів. Ці теми будуть мати своє продовження і в наступних номерах. Але є цілий шар світового мистецтва, присвячений ромам. З ним пов'язані імена знаних у всьому світі поетів, художників, музикантів, творчість яких так чи інакше торкалася цієї теми. При відкритті цю сторінку і ми.

Шеф-редактор А.Адам.
Редактор Є.Навроцька.

ЕПІГРАФ НОМЕРУ

*Збудував я, люди, Храм оцей Високий,
В ньому бог єдиний - то Циганське Слово,
Що було усюди гноблене жорстоко
Й деколи згасало, мов зоря ранкова.*

*Але Храм я зводив не лише для себе,
Для усіх, хто прагне істини святої,
Хто живе й хто житиме
під вселюдським небом,
Хто іде шляхами боротьби земної.*

Лекса Мануїл

НАША СИЛА В ЄДНОСТІ

29 вересня в Ужгороді, в готелі "Дружба", відбулося закриті засідання Ромського Борду, в якому також приймали участь члени правління Міжнародного фонду "Відродження" (м. Київ).
Серед питань, які обговорювались серед учасників зборів, були: пріоритетні напрямки розвитку ромських національних товариств, а також виділення грантів по найбільш перспективним програмам.

(Продовження на 4 стор.)

ЗВГОДИ В НОМЕРІ

- 31 жовтня - вибори Президента України 3 стор.
- Втеча словацьких ромів ... 2 стор.
- Створення Міжнаціонального форуму України 2 стор.
- Віздне засідання Ромського Борду 4 стор.
- Наші старожили 5 стор.
- Міжнародний семінар з питань юридичної та правозахисної освіти ромів 6 стор.
- Ромська тема у творчості Врубеля 7 стор.
- Ромська мова 7 стор.

"Циганська ватра" багата талантами

3-го жовтня в Ужгороді у рамках програми "Дні міста" Закарпатською асоціацією ромських громадських організацій "Екіпе" було проведено фестиваль ромського мистецтва "Циганська ватра", у якому взяли участь ромські колективи області та міста Ужгорода.

З привітаннями виступили: начальник управління культури облдержадміністрації В.Габорещ, начальник управління національностей та мовної політики М.Черепаня, голова ромського культурно-просвітнього товариства "Романі Яг" Адам. Привітання від голів міст Ужгорода, Михайлівців, Кошиць, Нредьгази та Бойкеш-

чаби учасникам фестивалю передали заступники голови міста Ужгорода А.Сербайло та О.Лукица.

За вагомий внесок у розвиток ромської культури та мистецтва, почесними грамотами були нагороджені всі колективи, які взяли участь у фестивалі й, зокрема, найталановитіші представники. А таких було чимало. На святі свої таланти продемонстрували такі колективи, як ужгородський ансамбль "Сонячна Радванка", великоберезнянський ансамбль "Романі Яг", ужгородський ансамбль джазової музики "Панджаз", інструментальний дует Виноградського центру "Дошвіля" В.Каллов та Й.Муржа, ужгородські ансамблі "Унг-роман" та "Романі Яг", танцювальна група "Кармен"

ужгородської СШ№13 та група ромського танцю "Ром Соу".

І хоча фестиваль розпочався трохи пізніше запланованої години, чудові мелодії ромської музики, що лунали

над мікрорайоном "Шахта", привернули величезну увагу жителів міста.

На знімку: виступає колектив "Сонячна Радванка"

Н.Герцег

ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА

Ужгород

23-24 жовтня у приміщенні ужгородського драматичного театру проходить 2-й міжнародний фестиваль джазової музики "Пан-джаз фест". Організатор мiропроектів - ромське обласне культурно-просвітнє товариство "Лаутари" (голова В.Пан).

Мукачево

2 жовтня 1999 року ромським культурно-просвітнім товариством "Невіне" (голова Й. В'яра) було відкрито ще одну національну школу для ромів м.Мукачева.

Лондон

Все більше чеських ромів просить політичний притулок у Великобританії. На протязі минулого року британською владою було зареєстровано 512 таких прохань, тоді як цього року їх надійшло вже 588.

"У випадку, якщо кількість подібних заяв буде зростати, зростає й загроза введення візового в'їзду для всіх громадян Чеської республіки", - заявив прес-аташе британського посольства в Празі Збінек Гавранек. Щоб прояснити ситуацію, що склалася, до Британії готуються виїхати група представників Демократичної спілки ромів, яка має на меті з'ясувати умови життя чеських ромів у Британії та зважити їх реальні можливості на надання їм притулку.

Прага

Група дипломатів з спілки свободи на чолі з Монкою Гораквою представила на розгляд Парламенту частковий додток до Закону про освіту, який надає можливість випускникам освітніх шкіл продовжити навчання у середніх загально-освітніх школах. Адаже, на сьогодні, випускники даних шкіл можуть відвідувати лише деякі вибіркові навчальні курси. Пропонований додток має забезпечити кращий рівень освіти ромських дітей, яких часто безпідставно зараховують до освітніх шкіл.

Париж

На початку серпня уряд Франції надав статус політичних біженців ромській родині у складі чотирьох чоловік з Чехії, яка проживала у Франції майже 2 роки. Ромських активістів Чехії це зовсім не здивувало, бо на їх думку, положення ромів у їх країні за останні два роки не покращилося. На даний момент у Франції рішення про надання політичного статусу біженця чекає ще 7 родин.

Пльзень

Працівники двох клубів: "21" та "Star" у місті Пльзень не пустили на свої дискотеки шістьох ромських студенток Міжнародної мовної школи, які подали на персонал цих закладів позов, у якому звинуватили їх у сприянні расовим конфліктам та дискримінації. Дану справу розглядає районний поліцейський відділок, який перевіряє правдивість цього звинувачення. На сторону ромських двічат стало правління й студенти Західно чеського університету.

Брно

Товариство ромів на Мораві організувало семінар для ромських асистентів, які допомагають у навчанні ромським дітям початкових класів. Учасники семінару мали нагоду поглибити свої знання в області психології, історії, філософії, розглянути методи позитивного впливу на ромських батьків. Особлива увага приділялась питанням ромської мови. Вище згадане товариство проводить подібні семінари вже на протязі 4-х років, бо вважає, що ромські асистенти мають бути взірцем для своїх учнів.

СВЯТКУВАННЯ ДНЯ ВЧИТЕЛЯ

30 вересня у концертному залі "Падіон" пройшла урочиста програма, присвячена Дню вчителя, яка й стала своєрідним початком святкування дня міста. Розпочалася вона врученням почесних грамот заслуженим педагогам року.

З найкращими привітаннями звернувся до присутніх голова міста Ужгороду С.Сембер, який з впевненістю заявив, що наші діти знаходяться в належних руках, адже про них дбають спеціалісти високого класу. Побажав усім, аби добробут та злагода панували у кожній оселі.

Почесні грамоти були вручені начальником міського відділу освіти О. Мателешко та заступником міського голови Е. Ландовським, які повідомили присутніх про прийняте рішення побувати із звігом про роботу мiськiвНО у кожній школі, бо ніщо не може замінити прямого спілкування з людьми. На святі також було зачитано урочисте привітання начальника управління освіти облдержадміністрації О.Гаваші.

За сумлінну працю було нагороджено найкращих педагогів шкіл, дошкільних виховних закладів та заслужених пенсіонерів.

Свято завершилося яскравою концертною програмою, у якій взяли участь творчі колективи міста.

Наш кор.

На знімку: почесну грамоту отримує вчитель-методист історії та правознавства, редактор газети "Романи Я" Євгенія Навроцька

ВТЕЧА СЛОВАЦЬКИХ РОМІВ, АБО ТИМЧАСОВИЙ ВИХІД З ПОЛОЖЕННЯ

Зміни, які відбулися у 20 столітті, ніби зовсім не торкнулися способу життя словацьких ромів. Суспільству було до них байдуже, їх витиснули на периферію міст та сіл. Роми ж, в свою чергу, не проявляли якої суспільної активності (не брали участь у політичному житті країни, не володіли землями, нерухомістю чи засобами виробництва), тому й не могли відстоювати свої права. Вони завжди перебували на межі злиднів і, як наслідок, ними нехтували.

У 1939-1945 роках ромів у Словаччині переслідували, а 1944 рік взагалі відзначився їх масовим винищенням. Підкреслимо, що збивали та виганяли з країни ромів саме словацькі націоналісти, які називали себе гардістами.

Повсякденні ризики в житті ромів надію на краще майбутнє. Вони, у зв'язку з тим, що під час війни зазнали репресій та брали участь у визвольних боях, зайняли негачого становище на шаблі тогочасного суспільства. Але, на жаль, не змогли скористатися даним положенням через відсутність власної інтелігенції. До 1948 року в ромській общині на території Словаччини не було ані однієї високоосвіченої людини.

Не скористалися вони і ситуацією, що склалася у Словаччині у 1948 році, коли прохад розподіли земельі і кожен мав можливість стати власником певної ділянки. Про це свідчить факт, що не існує жодного документа, у якому б зазначалося, що земля перейшла у приватну власність рома.

Спосіб життя ромського етносу ніколи не імпонував місцевим властям, тому у 1956 році було прийнято закон, який забороняв ромам кончатися і, як наслідок, - вони остаточно оділи.

1953-1960 роки відзначилися тим, що з'явилася нова ромська інтелігенція в кількості 20 осіб. Наупити вісім років, були періодом політичної інтеграції словацьких ромів та їх асиміляції. Та згодом роми починають усвідомлювати свою національну самобутність, починають об'єднуватися у рідні товариства й партії. Так виник Союз ромів Словаччини, господарське товариство "Bulker" та ін.

Початок 90-х років у Словаччині характеризується своєрідним відродженням ромських традицій та зростанням інтересу до культури ромів з боку інших національностей. З'являється ряд нових партій та громадських організацій, яким, на жаль, бракувало історичного досвіду. Вони не здані були ґрунтовно проаналізувати ситуацію в країні, зробити з неї висновки, а відтак, правильно спрогнозувати свої дії на майбутнє.

У 1992 році в Словаччині створилася Кафедра ромської культури, свою роботу розпочинає театр "Роматан", відкривається Центр порад та інформування ромів, який вже на протязі восьми років веде посередницьку діяльність між ромськими організаціями на рівні міжнародних контактів.

Але, не дивлячись на це, здавалося б позитивні, сторони життя словацьких ромів, їх життєвий рівень та рівень ромської освіти постійно знижуються. В країні спостерігаються прояви расизму, які, ще недавно, могли закочуватися брутальними вбивствами. Все це односторонньо підтверджує, що роми дуже пасивні у суспільному та політичному житті своєї держави. Вищення своїх проблем вони часто залишають іншим членам суспільства, які, без активної участі самих ромів, їх розв'язати не можуть. В наслідок такої поведінки, не ромська точ-

На знімку: по дорогах вітру наваздоги.

ка зору на вирішення ромських питань принесла з собою деградацію цінностей цілої системи побуту ромів Словаччини.

За даними минулого року у Словачкій республіці проживає 500 тисяч ромського населення. У країні функціонують 59 ромських товариств: 12-ть політичних, 47-м громадських. Та рахуються з ним, як правило, лише у передвиборний період. Потім про них ніхто й не згадує.

Останнім часом з причин дискримінації та расового насильства ромське населення почало масово залишати межі країни. Багато родин виїхало у сусідню Чехію (де ситуація та країни Скандинавії, що викликало відповидну реакцію з боку цих держав. Деякі з них ввели візовий в'їзд для усіх громадян Словаччини). Соди належить і Фінляндія, яка припинила безвізові контакти з Словаччиною з 6 липня поточного року.

Уряд Словаччини не міг дати обґрунтоване пояснення того, що з аеропорту Праги вилітали добре організовані групи словацьких громадян ромської народності, які мали своїх лідерів й резервовані місця за кілька тижнів вперед.

На думку Felge Валкама, спеціаліста у справах ромів при Раді Європи, від'їзд ромів з країни не був організований навмисно, а просто "мік ромами функціонує найшвидша передача інформації у світ". Тобто, між ними поширилося, що в Фінляндії дового триває розгляд прохань про надання статусу політичного біженця (принятим довшє ніж у Швеції чи Данії), що приваблює їх саме сюди.

У день до заведення візового в'їзду, до Фінляндії прибуло майже 1000 словацьких

ромів, які поселилися у таборах біженців разом із косовськими албанцями, які вже отримали тут політичний притулок.

Уряд Фінляндії на це заявив, що положення ромів у Словаччині може ускладнити її входження до складу Ради Європи. Така заява потягла за собою низку негативних відгуків від словацьких громадян, які вважають дійсною причиною вїзду ромів економічне становище в країні. Чому б і не поїхати, коли особа, чекаючи розгляду свого прохання в Фінляндії, отримує 1500 марок щомісяця, що є набагато більше, ніж може одержати звичайний службовець у Словаччині. На думку деяких словацьких громадян, роми, які в більшості випадків шукають рай на землі, можуть остаточно зруйнувати процес інтеграції Словачької республіки до Ради Європи.

Та на захист словацьких ромів став Європейський центр ромських прав, який відіслав у Міністерство закордонних справ Фінляндії листа, в якому заявлялося, що рішення уряду Фінляндії можна тек назвати своєрідним проявом дискримінації.

У день після введення візового вїзду майже 30 словацьких ромів відкликали свої прохання про надання статусу біженця, більшість же чекає рішення фінських властей. Як вирішаться їх справи - побачимо. Ясно одне - втеча не вихід з положення.

(Матеріал взято з польського журналу "Prom po dom", чеського журналу "Amatogendalos" та з монографії Ладіслава Філка, голови товариства ромської інтелігенції за співіснування у Словачькій республіці).

Н.Ференц

На знімку: отак перуть навіть у Словаччині

3-го жовтня ц.р. у Львові відбулося чергове засідання Координаційної ради Конфедерації національних товариств західних областей України, на якому, враховуючи накоплений позитивний досвід співпраці членів Конфедерації, було прийнято та затверджено рішення створити Всеукраїнське об'єднання національних товариств і - Міжнародний форум України.

У своїх діях Координаційна рада керувалася тим, що проблеми, з якими зіткнулася молода Українська держава, носять комплексний характер і потребують вирішення. Тому члени Конфедерації вирішили зробити все можливе для виходу країни з кризової ситуації.

У зв'язку з тим, що на сьогоднішній день в Україні відсутня чітка державна політика в усіх сферах, відсутні механізми реалізації громадських ініціатив по впливу на державну політику, Форум

Створення Міжнародного форуму України

ставить перед собою наступні задачі: по-перше, сприяти розробці чіткої державної політики з врахуванням інтересів усіх національних спільнот; по-друге, підтримувати будь-які ініціативи, спрямовані на реалізацію громадянства України свого права на пристойне життя.

Мета даного проекту полягає у розвитку реальної багатогранності у всіх сферах суспільного, політичного, економічного і культурного життя України; у затвердженні права кожного на збереження своєї національної приналежності; у участі національних товариств у розробці державної політики; у реалізації права на використання рідної мови в культурній, освітній та суспільній сферах; у протидії дискримінації за національними, мовними чи релігійними ознаками; в об'єднанні зусиль

різних національних спільнот для реалізації своїх інтересів.

Тобто, діяльність Форуму планується спрямувати на правову, соціально-економічну сфери, на культуру й освіту, на державне врядування та самоврядування.

З метою реалізації обговорюваного проекту, планується об'єднати зусилля найбільш авторитетних організацій національних спільнот, за якими стоять реальні люди і чия діяльність вже принесла конкретні результати.

Крім того, на засіданні Координаційної ради обговорювалися питання, пов'язані з діяльністю Конфедерації, з прийняттям нових членів тощо.

Віriamo, що поширення інформації про роботу, яка вже проведена Конфедерацією, сприятиме підтримці з боку інших регіонів України

й успішній реалізації даного проекту. Про проведену роботу можна довідатися із "інформаційного збірника з міжнародних проблем" або ж з нового видання голови Конфедерації національних товариств західних областей України Олександра Виступова, яке нещодавно вийшло під назвою "Во весь рiст".

"У книзі кризь призму одного з найбільш делікатних питань - національного - розглядаються проблеми політики, економіки, соціальної і духовної сфери, вирішення яких може принести користь усім громадянам України, показана багатогранна, насичена творча діяльність однієї з найбільш чисельних і авторитетних в Україні спілок громадських організацій, яку очолює О.Виступова (із книги "Во весь рiст")."

Наш кор.

31 жовтня 1999 року – вибори Президента України

Л.Д.Кучма

Ми вистояли. Україна відбулася. Відтепер - назавжди. За ці п'ять років не обійшлося без прикрих, часом неминучих, помилок. Водночас набутий досвід дозволяє впевнено дивитися у майбутнє.

Переконаний у правильності обраного шляху. Відмова від здобутого великими зусиллями - згубна. Впевнений - наступні п'ять років істотно змінять життя на краще.

Вірю в Україну!

Вірю в український народ!

Ми разом вистояли - разом переможемо!

О.О. Мороз

Завданням Президента вбачаю: добробут людей, благополуччя сім'ї, могутність України.

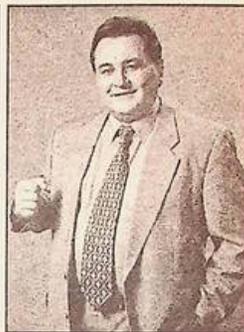
Моя стратегічна мета - справжній соціалізм як засноване на праці суспільство соціальної справедливості.

Перші укази, спрямовані на реалізацію нового курсу, вже підготовлені і будуть підписані в день прийняття присяги новим Президентом.

Місія наша висока, нелегка і відповідальна.

Мої дії будуть рішучими!

Разом - до кращої долі!

Є.К. Марчук

1999 рік має стати останнім роком жебрацької долі України! Одразу буде сформовано Уряд Народної Довіри. Без повернення довіри людей до влади - ми не виживемо.

Якщо упродовж року не буде покладено край безладдю у державі і ви не відчуєте перших змін на краще, я запропоную народові позачергові вибори Президента.

Гідність держави, заможність суспільства і особиста честь кожного - понад усе!

О.М.Ткаченко

Національна програма відродження України. Головним завданням цієї програми є створення в державі якомога сприятливіших для громадян умов життя, за яких відбуватиметься щорічне збільшення населення, принаймі, на 150-200 тисяч. Політику економічних реформ треба трансформувати у політику раціональних економічних дій. Тільки ті реформи варті зусиль, які сприятимуть збільшенню обсягів виробництва, поліпшенню якості продукції та підвищенню рівня життя.

Н.М. Вітренко

Метою своєї діяльності я бачу подолання соціально-економічної кризи в Україні на шляху соціалізації суспільства, впровадження ефективного способу господарювання, спираючись на власні сили. Пропоную:

Здійснити реформу системи влади для забезпечення її формування із народу.

Скасування договорів з Міжнародним валютним фондом.

Відновити систему гарантій і розвинути соціальну сферу.

Розробити програму екологічної безпеки, розвиток духовності. Забезпечити розвиток культури всіх народів і національностей, що проживають в Україні.

Шановні роми! Закликаємо Вас взяти участь у виборах!

НАША СИЛА В ЄДНОСТІ

(Закінчення. Початок на 1 стор.)
 Директор Міжнародного фонду "Відродження" Євген Бистрицький сказав: "Нам дуже важливо в своїй роботі заручитися підтримкою ваших лідерів. Ми хотіли би і могли би допомогти багатьом з ваших починань, але якщо у вас не буде загального підходу до проблем, нічого путнього з наших старань не вийде".
 В кулуарах засідання відбулася відверта розмова між директором фонду та представниками обласних ромсь-

ких організацій Віллі Палом ("Лаутари"), Аладаром Палом ("Ром Сом"), Омеляном Палом ("Амаро дром"), тренером спортивної ромської школи Омеляном Агім та керівником молодіжної організації ромів Віллі Палом. Вони зауважили на недостатній рівень фінансової підтримки з боку фонду "Відродження", а також висказали деякі критичні зауваження на адресу культурно-просвітнього товариства "Романі Яг".

На що критику з боку представників фонду було дане роз-

яснення, що з наступного року кількість грантів буде збільшено вдвічі, а що стосовно інших проблем, то ромським організаціям необхідно домогтися більшої прозорості у своїй діяльності. Єдиною метою роботи всіх має бути відродження ромської культури та інших важливих питань життя цієї народності. А протиріччя будуть порозуміти не тільки розлад та сварки, а і послаблювати сам фонд.

Після обідньої зустрічі було перенесено у приміщення редакції "Романі Яг", де була проведена зустріч з усіма ромськими лідерами області.

Були присутні голови (бірови) ромських таборів Мукачівщини, Ужгородщини, Березівщини, Березнянщини, Перечинщини, Виноградівщини, Хустщини та ін. - загалом більше 70 осіб.

Вони мали можливість виступити з наболілими питаннями стосовно ситуації у своїх общинах, розповісти про свої успіхи та проблеми, обмінятися досвідом. Лідери могли докладніше ознайомитися з роботою Борду, з умовами подання проєктів, могли послушати досвідчені поради представників юридичного відділу "Романі Яг" В.П.Дидичина.

У підсумку, учасники зустрічі прийшли до спільного висновку, що такі зустрічі потрібно проводити частіше, адже вони сприяють не тільки обміну інформацією, але й набути практичних навичок роботи в общинах.

Наш кор.

На знімку: виступ директора фонду "Відродження" Є.Бистрицького.

В роботі вітязного засідання Всеукраїнського Ромського Борду взяли участь найбільш достойні та поважні представники ромських общин України. Від Харківського регіону ромів представляв Іван Іванович Матюшенко - голова Харківського національно-культурного товариства ромів "Романі", який люб'язно погодився дати інтерв'ю нашою кореспонденту.

- Іван Іванович, розкажіть нашим читачам про ваше товариство "Романі".

Наше товариство було створено 11 грудня 1995 року в м. Харкові. Його метою є відродження ромської мови. Це пов'язано з тим, що майже ніхто з ромів, що живуть у місті, не розмовляє на рідній мові. Ми можемо вам тільки позаздрити, що у Закарпатті ромі розмовляють на мові наших предків. Крім того, ми

Оптимізму нам не позичати

хочемо зберегти нашу самобутню культуру, традиції, підняти самосвідомість нашого народу.

- Скільки ромів проживають у Харківській області?

Згідно офіційної статистики у нас проживає біля 3 тис. ромів, хоча в дійсності їх більше 30 тис. Багато з ромів в силу тих чи інших причин раніше не хотіли називати себе ромами, а записувалися українцями або росіянами.

- Що вже конкретного зроблено за чотири роки?

Ми створили декілька ромських музичних ансамблів. Їх очолюють віддані своїй справі керівники Коржов Юрій, Прокоф'єв Михайло, Карафатов Олександр. Шістнадцятиго жовтня цього року відкриється ромська недільна школа. В школі будуть працювати три групи по двадцять дітей у кожній, де ми будемо розповідати учням про нашу історію, традиції, згадувати рідну мову.

- Як ще національно-культурні товариства діють у Харківській області?

В області діють 22 національно-культурні товариства німців, росіян, ромів, євреїв

та інших націй та народностей. Всі вони об'єдналися і ми хочемо взяти в аренду приміщення і назвати його "Будинок Дружби", де всі національно-культурні товариства змогли б єдиними зусиллями вирішувати наболілі питання. Наприклад, всі ромські товариства, а їх декілька, об'єдналися у єдиний блок "Романі".

- Як питання вирішувались на вітязному засіданні Ромського Борду?

Пріоритетний напрямком діяльності фонду "Відродження" на 1999 рік - це освіта. Ми підтримали ті проєкти, які планують цей напрямком діяльності. Були підтримані роботи ромських шкіл №13 і №14 м.Ужгорода, створення дитячих музичних студій, відкриття ромської недільної школи в мікрорайоні Радванка. Ми розуміємо, що кошти отримані по грантам - це тільки разова допомога, але кардинально вирішити освітні проблеми ромів можливо лише на загальнодержавному рівні. Будьмо оптимістами.

Наш кор.

Ми - перші ластівки

Юлія Кондур, голова ромського товариства м. Ізмаїл, Одеська область, член Борду.

Сьогодні ми ведемо роботу по декількох основних напрямках, які вважаємо найважливішими. Це, по перше - освіта. Дуже важливо дати нашим дітям, молоді освіту - першу сходинку по драбині до знань і до великої дороги в житті. По-друге - соціальна програма, в яку ми включили і такий важливий на наш погляд аспект, як всебічне медичне обслуговування.

Зареєстрований і вже проводить велику роботу жіночий благодійний фонд "Чіркіль". До речі, за моєю ініціативою подібний фонд був організований і в Харкові.

Ми провели 3 фестивалі ромської культури, які фінан-

сово підтримали Міжнародний фонд культури "Бозуен", фонд Сороса і, звичайно, МФ "Відродження".

У минулому році ми відкрили в Ізмаїлі ромську недільну школу, в яку ходять 35 дітей. Відкрито також ромський культурний центр. Велику роботу проводить також Центр адаптації та реабілітації ромів, який працює на весь Південний (Одеський) регіон.

По різних грантах у нас навчається в різних вузах 6 студентів. Одна з них, Зола Кондур, уже отримала вищу філологічну освіту і працює координатором Центру по Україні.

Звичайно, всі ми пишаємось, що і в Закарпатті ромі теж зробили немало. Своя, єдина на Україні, газета, бла-

година ідальна, багато інших прекрасних починань. Але боляче дивитися, що між ромськими лідерами вашого краю нема єдності.

Напевно всім вам треба озирнутися назад, у минуле і згадати, як колись ромі вирішували всі свої проблеми! Тільки спільно, і тільки разом.

Та й всі ми, хто по 10, по 20, а хто і по 30 років ведемо плідну роботу в республ. Ми перші ластівки. На нас зараз дивляться наші діти і беруть з нас приклад. Тож будемо мудрішими.

Треба шукати компроміси

Ірина Васьків, член правління Борду, координатор ромського національного конгресу, Польща.

Крім всього позитивного і прекрасного, що ми побачили в Ужгороді в роботі ромів, ми ще звернули увагу на безліч протиріч і проблем, що заважають всім нормально і плідно працювати.

Закарпаття не єдиний регіон, де є проблеми між лідерами, які по різному дивлять-

ся на одну й тіж самі проблеми. Вихід з цієї ситуації один: домовитися, шукати компроміси.

На мою думку, закарпатцям треба би обрати поважну незалежну людину, яка би провела з лідерами об'єднуючу роботу, ходила і вислуховувала між ними загальні точки зору і давала поради по той, як ці проблеми вирішувати. Ця людина мала б знати, які подібні проблеми

вирішуються в інших містах, давала б свої пропозиції і шукала б компроміси. Подібна людина могла б стати серйозним об'єднуючим фактором між усіма ромськими лідерами.

YLLI I KARVANIT
YLLI I KARVANIT

Vit i katari Botimë Nr. 26 Çmimi 20 lekë, 200 Grd, 0.5 g

Të njohim dhe të respektojmë realisht të drejtat tona

Parlatëndeje e Presidencës të Bashkësisë "Amaro Drom" të Komititetit të Dytë të Rrëzës 1, 2

Веди нас „Зірка каравану„

Під такою назвою виходить газета албанських ромів. Газета, заснована ромським товариством "Амаро Дром", виходить четвертий рік, один раз в місяць. Спонує газету норвезько-голандське посольство в Тірані. Тираж газети 2 тисячі примірників. Це перша державна ромська газета, яка публікує матеріал з життя ромської общини, висвітлює її успіхи та проблеми. Головним редактором газети є Скандер Веліу.

Наш кор.

Творчих успіхів тобі, "Рома в Україні"!

У вересні цр. у м. Київ вийшов у світ перший номер першого в Україні громадського-політичного часопису для ромів "Рома в Україні". Часопис, який буде виходити щоквартально, видається Молодшим національно-культурним товариством Ромів "Асоціація молодих ромів" за сприяння та фінансової підтримки Інституту Відкрите Суспільство Джоржа Сороса та Міжнародного фонду "Відродження".

У часописі значна увага приділяється питанням культури й права, проблемам освіти й мистецтва. Тут подається інформація з офіційних джерел, місцеві новини та інформація стосовно проведення різних конференцій, семінарів та тренінгів, ведеться сторінка присвячена проблемам та досягненням ромських жінок, поетична та правова сторінка, сторінка актуальних новин з життя ромів України.

Коллектив редакції газети "Романі Яг" щиро вітає своїх колег з цією визначною подією в житті ромської народності України і бажає великого натхнення і творчих успіхів у цій нелегкій, але дуже важливій і потрібній сфері діяльності.

Вересень, 1999 №1 (1)

РОМА В УКРАЇНІ

ROMA ando UKRAINA

БАХТ ТУКЕ ПАПУ ГРИГОРІЙ!

(101 рік відмітив недавно ром Григорій)

...Я запитав на місцевому ринку у молодого цигана, де я можу побачити особисто Григорія (Ляюна) Михайловича Оглу. Той пояснив, що знайти його Будинку дуже просто орієнтиром будуть два вози, котрі стоять біля воріт. Справа - циганський (кургон) з перетягненими дугами металічними прутами, а зліва - звичайний спільський віз (вурдон). Це було нби свєрідним знаком, що найстаріший циган павлоградської громади Дніпропетровщини живе саме тут.

Увійшовши на подвір'я, я побачив Григорія (Ляюна) Михайловича Оглу. Честно кажучи, розраховував побачити старенького слабенького дідуса, але переді мною стояв досить живий дідуня з живими очима і, як виявилось пізніше, хорошою пам'яттю.

Я показав йому і його родичам газету "Романі Яг". І це викликало у всіх надзвичайний інтерес. Вона стала своєрідною перепусткою і знаком довіри циган до мене. Пам'ятаю, одна з циганок навіть сказала: "Пишіть про нас, а то більшість людей рахують, що ми і не люди."

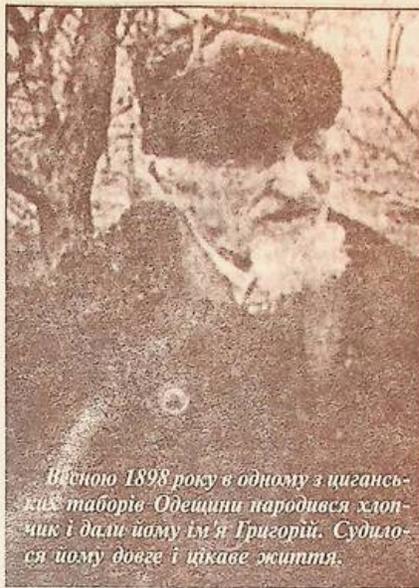
З'ясувалося, що в Павлограді живуть в основному крими - біла ста сім'я, та декілька родин російських циган (расейци, як їх тут назива-

ють). Дуже багато з них носять прізвище Оглу. Це тому, що в давні, ще кочові часи, паспорів у циган не було. І за царя, і за радянські часи видавали один папір на весь табір - на ім'я найстаршого (старішини). Ось і пішло Оглу та Оглу, по тому папірцю.

Завдяки газеті, яка так зацікавила всіх, лід недовіри по-малу розтанув і змінився на ширшу посмішку. І після загального знайомства з дідусем та його родичами я попросив, щоб мені дали можливість поговорити з ним самим (не папуса). Нас залишили удвох і я став розпитувати його (до речі, відміну, що старий прекрасно чув). Як вони кочували і де, як йому жилося.

Виявляється, з своїх старих років, дід Григорій 58 прокочував. Коли Хрущов наказав ромам вести "нормальне" життя, вольнолюбиве племя хоч і обурювалось, але вимушено було підкоритись.

Наскільки мені відомо, багато кримських циган виселили з Крима, разом з катарами Папу (дід) Григорій сказав, що їх теж чекали б та сама доля, якщо б вони всім табором не кочували б тоді по Миколаївській та Херсонській областях. Однак і йому з сім'єю та багаточисельними родичами довелося з часом осісти в с.Вербики.

Влітку 1898 року в одному з циганських таборів - Оदेशини народився хлопчик і дали йому ім'я Григорій. Судилося йому довге і цікаве життя.

Працював заготовельником в заготовельній конторі 22 роки. Та його шестеро синів там же. Чи шкодує за кочовим життям дід Григорій, адже зимою в степу холодно, та не затишно? - питаю його.

Старий скося подивився на мене, мовляв, що я, не циган, модуль розуміти у кочовому житті, і відповів: "Зимово в селам ми знамали квартири. В колгоспи нас з радстю приймали - цигани ко-

вали знамениті. Що хочеш тобі вилучити та відремонтувати. А весною давай, голово, розрахунок! Знову ідемо на волю!"

Задумливо перебирає у пам'яті прожиті роки і додає, щоб я чогось поганого не подумав. "Ні, ми не крали ніколи, наш рід з в'язницею не дружить. З роботою - так."

"А по вірі своїй, - продовжує, - ми мусульмани". І в підтвердження цього зачитає молитву "Бісмілла рахім" і так далі, котру він поміняє ще від батьків. По мусульманському звичаю вони не їдять сало. А коли циган жениться, він платить калім за свого наречену. Коли ж хтось з циган помре, його могилу встиляють килимами знизу і по боках теж. А раніше покійника ховали без труни, замотуючи лише в білу матерю. Дід Григорій, так само, як і інші найстарші чоловіки його роду, завжди виконує в цьому обряді роль мулли. Так само, як і на весіллях, на хрестинах та інших традиційних обрядах.

Основні заняття павлоградських циган - т, що були в давні часи: ковальство, хоні та, частково, воронжіння. Тепер, правда, додалася торгівля на базарах.

Так й сам дід Григорій ще й сьогодні може (за себе) постоїти не тільки словом. Хоч він давно уже на пенсії. "Живемо, як всі, - додає

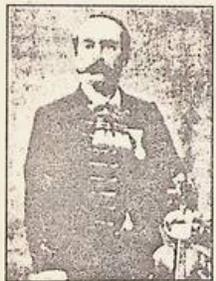
скромно. Заробив 22 гривні на старість: на хліб вистачає, а ось на горілку ні", - посміхається.

Крім старічного діда Григорія в павлоградській громаді є ще один, 80-річний його родич, з місцем Горілице. Всі найважливіші рішення для роду приймаються на раді "барона". Іх слово закон для всіх місцевих циган. І що правда то правда - переживають і турбуються вони за всіх.

Не випадково, наостаток спитав у мене похмуро старий циган, чи буде виплачена компенсація циганам, які постраждали під час війни. Що я маю йому відповісти? Звичайно, нічого.

Півтори години розмови з Григорієм Михайловичем Оглу пролетіли, як десять хвилин. Він був таким цікавим слабесдинком, що хотілося говорити з ним ще і ще. Але я розумів, що він людина в літах і, можливо, втомився від мого питань. Прощаючись, я обняв Ляюна і лобжав йому щасливих і здорових років життя. Коли я вийшов з його подвір'я, він ще догдо-догдо дивився на мене і махав рукою.

В.Кочанський,
м.Павлоград.
Фото взято з газети "Популярні ведедомости" № 14 (43) від 3.04.98р.

ПАМ'ЯТЬ ПРО НЬОГО ЖИВА І ПОНІНИ

ною (великий Рубінштейн вважав його за свого друга), а знав французьку, англійську, німецьку та сербську мови. Але рідної, циганської, не знав. Хоч завжди пишався тим, що він циган і ніколи не відрешчувався від своїх братів. Вісім років він пропрацював вчителем у сегедському музичлище, але циганська кров не давала йому спокою. Він залишив роботу, створив ансамбль і почав гастролювати по світу.

Коли у 1883 році король приїхав у Сегед, Наці з ансамблем грали у нього на обіді. У 1886 році він одержав запрошення з Америки і 4 роки грав у ньо-йорському музеї Еден. Глядачі - американці теж його дуже полюбили і де б він не виступав, завжди був аншлаг. Тут, під час одного з виступів, він дуже застудився і захворів на астму. Після чого був вимушений повернутись у Європу. На зворотній дорозі він всюди давав концерти. Шалений успіх чекав його в Італії, особливо в Венеції. У Константинополі виступав перед султаном. На знак визнання його таланту той подарував музиканту коштовний бреш.

Жителі Сегеда зустріли його з великою радістю. І вся місцева інтелігенція прийшла його зустрічати. Всі дами

були з квітами, а одна з них, знаючи, що музикант обожнює грати у білард, на вишитій золотими і срібними нитками подушці піднесла йому три білярдних кулі на знак того, що він і в цій грі маєстро.

Однак Сегеді недовго насаоджувався музикою Наці, тому що хвороба швидко прогресувала. Разом з сестрою він виїхав у Меран, Глайханберг і накінець у Берлін, щоб лікарі оглянули його. Після огляду німого влішного лікарі сказати не могли, і Наці був дуже зачурений. Повертаючись в столицю, він не міг витримати муки болю і застрелився в місті Гешвді.

Коли сегедці довідалися про смерть свого улюбленця, міська влада розпорядилася, щоб привезти його тіло додому. Ховали його з великими почестями. Вся місцева знать і всі циганські музиканти були присутні на цих похоронах. Чудопі слова сказав на його могилі Данко Піште, який пізніше теж став великим музикантом.

Ерделі Наці був 26 років одружений на дочці відомого громадянина Сегеда Юліанні Месарош. В Америці, на знак пам'яті про нього, у витринах багатьох магазинів був виставлений його портрет.

Б.Горват

Освіченими йти у 21 століття

Так, у ромів свій спосіб життя, свої підходи до пошуку заробітків свої звичаї і традиції. Причому "своє" у них куди постійніше, ніж у інших націй: на нього, здається, не впливають ні час, ні рушійні сили цивілізації. Добре, що ми нарешті вчимося толерантно ставитися до культурних і релігійних відмінностей, до звичаїв різних народів. Хто-зна, чи й потрібно нівелювати їх лещатами прогресу?

Та якими спірними не були б окремі аспекти співжиття з ромами, але сумніву не піддається той факт, що необхідно негайно підвищувати рівень їх освіченості. Не секрет, що протягом останніх десяти років жодна ромська дитина з Великого Березного не здобула середньої освіти. Загалом можна стверджувати, що маленькі ромі майже не вчать. Первей час дівки з них відвідують Малоберезнянську допоміжну та Великоберезнянську школи-інтернати. Очевидно, привабливе їх державне забезпечення не лише освіти, а й одягом та харчуванням.

Бо селищу ЗОШ І-ІІ ст. вони практично не відвідують. Причин для цього багато, але варто звернути увагу хоча б на одне: усвідомлення того, що у 21 століття разом з нами ступлять безграмотні наші співвітчизники.

Районна держадміністрація вирішила серйозно зайнятися вирішенням проблеми навчання великоберезнянських ромів. Проведено бесіди з батьками дітей, педагогами, вивчається досвід організації

справи у інших районах області і навіть зарубіжних країнах, зокрема Угорщині. Першим кроком вирішення справи стало відкриття спеціального першого класу у Великоберезнянській ЗОШ І-ІІ ст. Вчителька М.П.Кукулишині готувалася до роботи з маленькими ромами, ознайомила з традиціями цього народу. Вона усвідомлює, що тут необхідний особливий такт, вміння розуміти дитячу психологію, мати добра стосунки з батьками. А вже питанням номер один постає поки що відвідування школи. Навіть першого вересня прийшли до класу не всі учні. Частина їх не повернулася з батьками із зарубіжків, частина займається проханням милосини і т.д.

Але усі, хто взявся за справу навчання ромів, переконані, що з часом ця проблема вирішиться. Добре, що цьому сприяє досвід ромське населення. Серйозним аргументом для віри в успіх є і державна допомога школарам. Першого вересня вони

отримали теплі куртки, зошити, ручки тощо. Найближчим часом можна сподіватися на підручники, взуття, різне шкільне приладдя. До речі, ці проблеми берне під свій контроль і обласна організація товариства "Романі Яг".

Рівень освіченості ромів катастрофічно знизився протягом останніх десяти років. У Великому Березному пригадують вчительку Ганну Катуну, яка чотирю організувала навчання учнів-ромів. Це означає, що можна знайти підходи до малюків цього народу, можна завоювати їх довіру і любов. Це потрібно не лише їм, це потрібно і нам, якщо хочемо будувати посправжньому суверенну та демократичну державу. У такій країні не може бути безграмотних і неосвічених.

На знімку: так починали новий навчальний рік учні першого класу, у якому навчаються ромі.

Ганна Герич.
Фото Віктора Ковача.

НАВЧИТИ РОМІВ ЗАХИЩАТИ СВОЇ ПРАВА

15 жовтня 1999 року "Романі Я."

Василь Петрович Дідичин закінчив Українську національну юридичну академію імені Ярослава Мудрого у Харкові. Працював помічником адвоката, потім адвокатом в об'єднанні "Шіт" у Харкові. Після перїзду в 1998 році в Ужгород працює в юридичній фірмі "Патронат". З червня минулого року почав співробітничати з товариством "Романі Я". Сьогодні він ведучий адвокат гранту "Безкоштовна правова допомога ромам".

Правова необізнаність ромів завжди була тим самим яблуком для точного влучання, основним фактором, який дозволяв представникам влади всіх рівнів нехтувати правами цього народу. І так було багато років. Але часи міняються. Правозахисці всього цивілізованого світу, де живуть ромі, вже давно захищають їх так само, як і інших своїх громадян. Нарешті почала змінюватися ситуація з правовим захистом ромів і в нашій державі. Як саме зміни вже є, а як лише відбудовуються, ми вирішили довідатися у адвоката товариства "Романі Я" пана В.Дідичина.

Ми попросили Василя Петровича відповісти на декілька питань нашого кореспондента, стосовно особливостей його теперішньої роботи.

Кор: - Василь, Петрович! У вас вже є деякий досвід роботи в ромських організаціях. Скажіть будь ласка, чим відрізняються правові проблеми ромів і не ромів?

- Суттєвим моментом є те, що проблеми, з якими стикаються люди, попадаючи у правове поле, однакові. Просто у ромів цих проблем набагато більше. Почнемо з того, що більшість з них не ми не читати, ні писати, не говорючи вже про якусь правову освіченість.

У них нема навіть елементарних умов, щоб одержати якісь знання. Та й відношення до ромів з боку держави, м'яко кажучи, ніякі. Всі розуміють, що ром не може захистити себе. І саме це, як не дивно, провакти інших людей яксь образити, уразити, віднести неуживо до рома.

Дуже часто проблеми у них всіх типів - немає паспорту, сидіти по народженню, прописки. Складніше виникає зразу ж, тому що одержати якийсь документ, довідку ромів вже не може.

Наприклад, щоб зареєструвати новонароджену дитину, треба подати паспорт. А його нема - не отримувала. Ось вам замкнено коло. В Україні, наприклад, таких проблем просто не існує.

Треба зауважити, що в основному у ромів багато проблем адміністративного плану, подібно тим прикладам,

що я тільки що навів. Далі отримати допомогу на неповнолітніх дітей, оформити документи для отримання паспорту, або закордонного паспорту - все це складно.

Що стосується кримінальних справ - тут у ромів теж величезна проблема. Зокрема, при арешті рома, його родичі часто не знають, ким він затриманий і де його шукати. Українці, наприклад, знає, що кнує слідчий, прокурор, суддя. Тут - просто паніка, жах, розгубленість. І багато ромів змирисяли з цим, що родич пішов на заробітки, а потім хтось сказав або передав, що полав у в'язниці. І все, на тому кінці.

Правда, останнім часом ситуація міняється. І деякі вже приходять до нас з проханям, хоч якоєсь допомогти, сприяти, або просто донести про долю близької людини.

Кор: - Але це стосується тільки Ужгороду?

- Так, знають про нашу консультування в основному ті, хто мешкає в обласному центрі та жителі Ужгородського району. Від тих, звичайно, хто вже має таку інформацію. Дуже погано, але і у ромів змінюється мислення, міняється відношення до життя. Завжди приємно бачити вогник радості і надії у цих людей, коли даєш згоду безкоштовно (а це для них немало важливо!) захищати їхніх близьких.

Іноді бувають такі випадки, що слідчий пропонує "своєго" адвоката. Але ж ром не може його оплатити... Взагалі

обов'язок забезпечити адвоката лежить на слідчих. Як правило, вони пропонують погодитися на відмову від адвоката і ром це робить. Це автоматично полегшує роботу слідчого.

Часто ромі погоджуються на таке, тому що навіть гадки не мають, що згідно чинного законодавства мають право на захист. Звичайно, українці до такого не допустять, та й слідчий буде, вести себе трохи інакше. Ось вам і різниця!

Побачення з арештованим (по кримінальних справах) самому рому, без допомоги правознавців, влаштувати вкрай складно. Бесіди, переїзди до слідчого ізолятору - словом матеріальні та організаційні моменти для них дуже важкі - в першу чергу через необізнаність. А інколи, через незнання, неосвіченість буває упущений дорогий час.

Саме тому для нас так важливо довести до всіх ромів, що якщо у вашому таборі, у вашій сім'ї є якісь проблеми правового характеру, приходьте, дивоніт, приїжджайте до нас за адресою: місто Ужгород, вул. Дендеші 10. Прийомні дні: понеділок, вівторок, четвер з 10:00 до 12:00 год. телефони: 3-61-77 (юридична консультування), 1-58-05 (редакція "Романі Я").

Якщо трапилася якась серйозна ситуація - я готовий підключитися в любий момент.

Кор: - А які правові статті, найбільш характерні, якщо можна так сказати, саме для ромів?

- За той час, що я працюю

"Романі Я", були і незаконне підключення до енергомережі, крадіжки (добрі в основному), розподіл майна, сімейні бійки, порушення адміннагляду. На жаль, останнім часом з'явилися і наркотики (без мети збуту). Якщо ром звертається до нас за правовою допомогою, всі ці питання вирішуються без труднощів і значно швидше, а головне - безкоштовно для нього.

Хочу сказати, що з тих пір, як почала працювати наша консультування (з травня 1999 року) чільня з боку міліції до ромів поменшало, що не може не радувати. Ми зацкавнені в тому, щоб якнайбільше ромів з числа тих, кому це потрібно, отримали нашу допомогу. І широко допомогемо всім, хто полав в бду. Ми також зацкавнені в цій роботі і відповімо за її результати.

Кор: - Чи планується правова освіта ромів?

- Такі ці питання не раз проговорювалося з керівництвом товариства "Романі Я", а також з адвокатом від нашої організації, який працює у м. Мукачеві. Ми плануємо вийти за межі обласного центру та міст Закарпаття. Хотілося б створити пересувну правову консультування. Матеріальна, документальна і технічна база для цього є.

Ми би хотіли відвідати почергово у всі райони області, у кожний з 46-ти таборів з тим, щоб поспілкуватися з людьми, допомогти і вирішити їх проблеми. Плануємо кожний тиждень проводити такі візитні семінари, правові тренінги серед ромів для того,

щоб ознайомити їх з широким колом питань, які вони повинні знати. Бесіди будуть проводитися на дуже доступному рівні. А наші розмови будуть на дуже популярній темі, такі наприклад, як себе вести з представниками міліції або в тій чи іншій "гострій" ситуації, як отримати необхідні документи в органах влади і тому подібне. Думаю, що така "популярна" правова освіта допоможе ромам у реальному житті.

Якщо буде потреба, звичайно, зафаксуюмо якісь файли або порушення. Словом, роботи багато і, як бачите, вона цікава. Гадаю, що кожний ромський табір повинен знайомитися з роботою такої пересувної юридичної консультування. І ромі мають знати, що ними хтось займається і бути ввєненними у тому, що якщо якусь проблему не можна вирішити у себе на місці, то вона вирішується у вищих інстанціях.

Ми добираємося до того, щоб ром вміє і сам себе захищати. А для того, звичайно, потрібно одержати відповідні знання правового змісту. Ті, хто приходив до нас, вже добре знають, як і що треба говорити представникам правопорядку, які перевищують свої повноваження. І я вважаю, що це теж є результатом нашої роботи.

Кор: - Василь Петрович! Дякую за цікаву і змістовну розмову, а головне - за вашу плідну роботу. Сподіваємося, що дуже скоро вона принесе свої плоди.

Бесіду вела Олена Сокач

Міжнародний семінар з питань юридичної та правозахисної освіти ромів у Празі

З 25 по 26 вересня у столиці Чехії Празі пройшов семінар з питань юридичної освіти та захисту прав ромів. У ньому взяли участь представники ромських общин з Албанії, Болгарії, Румунії, Угорщини, України та Чехії.

Головним завданням семінару було обговорення та вдосконалення методів юридичної освіти ромських лідерів з метою їх подальшої правозахисної діяльності серед ромського населення.

Первинна ідея проекту полягала в тому, щоб допомогти ромським общинам (насамперед ізолюваним) налагодити контакти із зовнішнім світом. Що, як виявилось, не так вже й легко зробити в результаті, через брак освічених людей у самих ромських общинах, ідею проекту реалізувати не вдалося. Тому, переглянувши показники проведеної роботи, учасники даного проекту, який фінансує фонд "Mot", вирішили змінити саму його суть. А саме, сконцентрувати увагу на допомозі молодим ромам при здобутті ними освіти по захисту прав людей.

Координатором цієї програми стала Ангела Кока, яка й керувала ходом роботи самого семінару.

У перший день перебування були заслухані звіти лідерів ромських общин окремих републік, що беруть участь у проекті.

Правозахисна робота у Румунії

З доповіддю виступив представник Румунії, президент ромської студентської асоціації Еміліан Нкулає, який проінформовав присутніх про становище ромів у цій країні та роботу, що ведеться їх спілкою.

Дана студентська асоціація існує вже понад чотири роки. Своєю роботою проводить у декількох напрямках. Передумом це: допомога молодим ромам при здобутті вищої освіти, боротьба з ксенофобією та іншими формами дискримінації, юридична допомога ромським студентам, допомога при наданні спільних, допомога у навчання ромських дітей, створення партнерських відносин з іншими організаціями, покращення комунікації між ромським населенням країни.

З лютого місяця цр. члени асоціації працювали над вдосконаленням даного проекту і ділилися висновками, що розвивають концепцію по правозахисній освіті краще в общині Рахова (район в Бухаресті), де проживає більше 20 тисяч ромів. В більшості - це неграмотні люди, які не здатні відстоювати свої права. Серед старшого населення вище згаданій общини, асоціацією проводилися семінари по правам людини, де фахівцями надавалися поради, як вести себе в тій чи іншій ситуації: коли дитину не хочуть зараховувати у школу, коли вимагають штраф лише за те, що поноєвечером ідеєш вулицею (що, до речі, часто траплялося), як вести себе при арешті.

При офіс асоціації організовано 4-ри навчальні групи: 1-ша нараховує 25 осіб віком від 10-ти до 14-ти років, 2-га теж складається з 25 осіб віком від 12-ти до 16-ти років. Ці групи відвідують, в основному, підлітки, які не мають можливості дістати належну освіту у школах. Навчають цих дітей студенти-волонтери, які вик-

На знімку: учасники семінару-тренінгу

ладають тут математику, румунську та англійську мови, основи роботи з комп'ютером. У 2-й групі введено вуглице право, провадиться лекції по захисту прав людини.

Третя група нараховує 17 осіб віком від 16-ти до 23-ох років. Однею з умов зарахування до цієї групи є мінімальна 8-річна освіта. Тут читаються лекції по законодавству, конституції, провадиться брейнстурмінги (атаки на мозок у вигляді питання - відповіді) та ін.

До 4-ї групи входять особи без вікових обмежень, які не володіють ромською мовою, тобто знаходяться під дискримінаційним впливом з обох боків.

Та не дивлячись на проведено асоціацією роботу, положення ромів у Румунії трагічне. Немає необхідних медичних послуг для ромів, розповсюджене жebraкування. Хоча активну роботу в країні проводить і Балтійська церква, яка має хороші ресурси і при якій навчається біля 120-ти ромських дітей.

Найгострішими проблемами, з якими зіткнулася асоціація під час своєї діяльності були: непорушність з боку властей та міграції ромського населення (в країні до сих пір існують родини, які постійно ведуть кочовий спосіб життя).

Засмучує й те, що багато дітей не в змозі відвідувати організовані курси через, здавалося б, банальні причини: дехто живе далеко, а дехто просто немає в чому прийти.

Проблематика правової освіти в Чехії

Про ситуацію в Чехії та роботу свого товариства у рамках даного проекту повідомив Девід Пашу. На даній момент у Остраві товариством провадиться тренінг з питань захисту прав ромів, раз за тиждень органівуються візити у сусідню общину з метою з'ясування ситуації та надання, у разі необхідності, юридичних консультацій. Даний проект поки що охоплює від 10-ти до 20-ти осіб, яким надаються кваліфіковані поради. Та в майбутньому товари-

ством планується охопити більшу частину ромського населення, чому сприятиме і видання ними ромської газети.

Але й в Чехії існують свої труднощі.

Зокрема важко знайти молодих ромів, з якими можна було б налагодити контакти, влада не цікавиться ромськими проблемами, не йде на зустріч ромським товариствам, яких, до речі, у Остраві існує біля 15-ти. І взагалі, серед неромського населення країни побутує думка, що більшість проблем у країні створюють саме ромі. А значить, якщо не буде ромів, не буде й проблем.

Як наслідок, багато ромських родин покинули межі країни (а це собі могли дозволити лише заможні сім'ї), переважна ж більшість живе за рахунок соціальної допомоги, яка становить 2 тис.800 чеських хрон на чоловіка, що в середньому на родину виходить біля 300 доларів США на місяць. Тобто, уряд був би не проти, аби ромі покинули країну, за винятком одного "але": це погана реклама для країни, що хоче стати членом Ради Європи.

Правова освіта в Албанії

На семінарі була заслухана і доповідь Енгели Беле - координатора даної програми в Албанії, яка виступила від імен Союзу ромів Албанії "Амаро-Дром". Вже згадана організація (створена у 1996 році), завдяки своїй структурі легко знаходить контакт з общиною. Складається вона з 4-х складових: з відділу інформації, відділу зовнішніх контактів, відділу культури та відділу освіти, що дозволяє охопити широке коло проблем ромського населення Албанії, яке складає 5 % всього населення країни.

У безрідні місяці цр., у рамках даного проекту організацією було проведено конференцію на тему "Захист і розвиток прав общини", яку вдалося організувати завдяки підтримці інших організацій по захисту прав людини, зокрема Албанського комітету в Хельсінкі.

Метою конференції було підняти свідомість членів ромської общини, підвести їх до усвідомлення своїх прав. Учасники конференції збиралися у невеличкій робочій групі і методом "Титанія - відповідь" обговорювали окремі актуальні для даної общини питання. В результаті, вони прийшли до висновків, що права ромської общини повинні бути опубліковані, а з метою правозахисної орієнтації ромів у правозахисному аспекті, повинні проводитися курси-тренінги.

В цілому ж, організація проводить значну суспільно-корисну роботу серед ромів. Це - організація літньої школи для дітей, щомісячне видання газети "YLU KARVANIT", яка виходить завдяки фінансовій підтримці голландського посольства у рамках проекту SNVI та ін.

На думку керівників даної організації, щоб добитися успіху при реалізації проекту, треба заручитися підтримкою ромських шкіл, залучити до роботи вчителів, що працюють з ромськими дітьми: та студентів, приділяти увагу підвищенню кваліфікації педагогів, які б допомогли відродженню ромської культури в общинах.

Крім цього, на семінарі були заслухані та проаналізовані звіти й інших представників ромських общин, які приймають участь у проекті.

У другий день роботи семінару до програми проекту були внесені нові пропозиції, планується стратегія роботи члена Сараєвського центру по правам ромів та стратегія проекту в цілому.

С.Навроцька,
Н.Герцек

РОМСЬКА МОВА

Ромська мова - єдина із новоязських мов, яка широко розповсюджена на всіх континентах. Вона поширилася за межами Індії, звідки предки ромів вийшли, ймовірно, на початку 1-го тисячоліття нової ери. В наш час справжньою ромською мовою можна назвати лише новоюдоарійську мову ромів Європи, а також ромів, що переселились у недавньому минулому з Європи до азійської частини Росії, країн Америки, Австралії, Нової Зеландії. У країнах Близького Сходу новоюдоарійський діалект, типологічно близький діалектам ромів Європи, все ще зберігається у деякій частині мов ромів Сирії та Палестини. Більшість дослідників ромської мови вважають первинним ареалом розселення етнічних груп, з яких склалися ромська народність, Північно-Західну та Центральну Індію. Ромська мова, що складалася в умовах ізоляції від близького і рідного ідоарійського середовища, зберігає основний лексичний фонд, подібний до стародавньоіндійської мови, та типологічну близькість до середньоіндійських мов. Деякі процеси, що намічались на стадії середньоіндійських мов, проходили і в ромській мові: спрощення фонетичної системи, знищення старих морфологічних форм і утворення нових парадигм відмінювання. В наш час романологія має достатньо аргументів на користь того, що перші роми, які з'явилися в Європі, в лінгвістичному відношенні були монолітні. Про це свідчать повне співпадіння різноманітних ромських діалектів лексичного фонду індійського походження, спільня для усіх діалектів парадигми відмінювання, спільна для всіх діалектів доля давньоіндійських фонем і т.п.

Основним діалектоутворюючим фактором у ромській мові була зовнішня дія, тобто вплив на ідоарійську мову ромів з боку мов оточуючого населення.

Утворенню та закріпленню ромських діалектів на території Європи сприяв той факт, що ромські міграційні хвилі, спочатку в лінгвістичному відношенні монолітні, з проникненням у нові етнічні ареали починають дробитися, і контакти між ними слабшають. Область проживання певної або іншої групи ромів звужувалася до ареалу однієї або двох - трьох неромських мов, які роми в силу необхідності повинні були використовувати при спілкуванні з оточуючим населенням і як такі чи інакше впливали і впливають на ромську мову цієї групи. Таке становище сприяло тому, що, наприклад, основна (тобто індійська) лексика збереглася у різноманітних ромських групах порізно, із деяких синонімів різноманітні ромські діалекти, як правило, зберігають тільки один, в інших діалектах зміщується початкове значення слів. Утворенню багатьох ромських діалектів сприяло і зовсім відміне джерело впливу на їх фонетику, яке було особ-

ливо сильним Дівергенції ромської мови сприяло і проникнення в мову ромів граматичних явищ і слів з мов оточуючого населення. В більшості випадків це проникнення мали характер калькування іншомовних варіантів. Всі діалекти ромів Європи поділяються на такі групи:

1. Балканську, яка включає діалекти ромів Греції, Болгарії, Південної Албанії, Македонії, Південної Сербії. Сюди ж відносяться діалекти ромів-урусарів з Румунії та Молдавії, діалект кримських ромів, що проживають у наш час в основному на Кавказі.

2. Влашську, яка включає діалекти більшості ромського населення Румунії та Молдови, Угорщини, Сербії, Боснії, Герцеговини та Північної Албанії. До них відносяться діалекти ромів-келдерарів, діалект ромів-ловарів, що проживають у багатьох країнах Європи та Америки.

3. Карпатську, яка включає діалекти більшості ромського населення Північної Угорщини, Чехії, Словаччини, Південної Польщі.

4. Німецьку, яка включає діалекти ромів, які проживають в ареалі розповсюдження німецької мови (Німеччина, Австрія), а також у Нідерландах, Бельгії, Франції, Північній Італії.

5. Балтійську, яка включає діалекти ромів Центральної Польщі, Литви, Латвії, Білорусії, Волині, північних, центральних, східних (включаючи Сибір) областей Росії.

6. Українську, яка включає діалекти старовинного ромського населення України (без Волині, Прикарпаття, Закарпаття та Буковини і південних областей Росії).

7. Фінську - діалект ромів Фінляндії.

8. Уельську - нині майже зниклий діалект ромів Південного Уельсу.

9. Італійську - діалект ромів, що здавна проживають у центральних та південних провінціях Італії.

Крім того, в Європі існують так звані "кредольські" ромські діалекти, що фактично являють собою жаргони з іномовною граматикою та лексикою ромського походження. Такими є діалекти іспанських ромів (на іспанській фонетичній основі), англійських ромів (на англійській фонетичній та граматичній основі), скандинавських ромів (на норвезькій та шведській основі).

Носіями кожного визначеного ромського діалекту є певні етнічні групи ромів. Виникнення як діалекту, так і його групи обумовлено впливом одного і того ж самого зовнішнього етнічного середовища.

Згідно оцінок спеціалістів, більшість ромів СНД говорять на діалектах, що відносяться до балтійської та української діалектичних груп ромської мови.

Слідом за ними по кількості йдуть роми, які розмовляють на діалекті влашської групи, в яку входить представники келдерарського діалекту. На думку близьких між собою у фонетичному, граматичному та лексичному ризик діалектах влашської групи у країнах СНД говорять, крім келдерарів, що проживають по всій території новостворених республік, ромів-ловарів, частина яких живе компактно в Закарпатській області, а частина - дисперсно по всій території СНД (дуже часто - поруч з келдерарами), різноманітні локальні і професійні групи румунського-молдавських ромів Молдови, Одеської, Чернівецької та Закарпатської області України, об'єднаних загальною самоназвою "ле ром ле чяче" (тобто - справжні роми), різноманітні групи ромів Закарпаття, основна маса яких проживає у сусідній Угорщині.

Крім того, до влашського ромського діалекту типологічно близький діалект ромів "влавів", що входить до української групи та значного впливу української мови. Влашська діалектна група ромської мови сформувалася на території розповсюдження східноромських мов - румунської та молдавської. Значна частина ромів, що розмовляли на влашських ромських діалектах, протягом 18-19 сторін поступово проникла на сусідні з данім ареалом території.

В СНД ромська мова безписемна. Певні спроби створити літературну мову мали місце у Франції (публікації оригінальних творів письменника Матео Максимова у журналі "Journal of Gypsy Lore Society", споряджений випуск брошури релігійного змісту) та у Швеції (випуск у 1979 р. книги "Amari sib" для навчання читанню дорослих ромів і ромських дітей з текстами на келдерарському та лаварському діалектах). У всіх випадках використовувалася практично транскрипція на латинській графічній основі з додаванням дикритичних знаків. В Росії видані перші ромсько-російський та ромсько-англійський словники. В 1998 році в Україні вийшов буквар для ромів авторів М.Г.Козимиренко і Т.Мазоре. У Чехії разом з представниками з Польщі, Франції ставляться питання про створення єдиної літературної уніфікованої ромської мови.

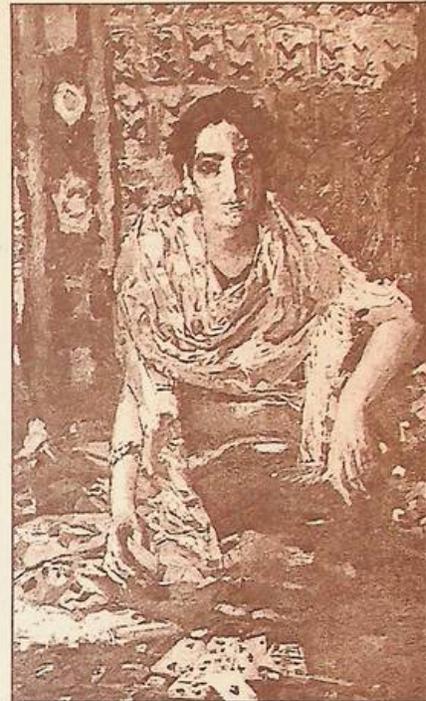
М.А. Врубель

Творчество Михаила Александровича Врубеля (1856 - 1910), известного русского художника, занимает особое место в истории национальной живописи. Его своеобразная манера (в западной живописной школе ее называют импрессионизмом) рисования покорила многих почитателей таланта художника.

Темы его картин разнообразны: от религиозных до реалистических, от мистических до иллюстраций к произведениям Пушкина, Лермонтова и неповторимых пейзажей...

В 1894-ом или 1895-ом годах написана картина "Гадалка". Молодая черноволосая женщина сидит на фоне ковров, перед ней раскрыты карты и предвещающий недоброе пиковый туз. Женщина не смотрит на карты, ее лицо непроницаемо, а устремленный в пространство, остановившийся взгляд словно видит неизбежность судьбы. Шарф на плечах гадальки розовый - это определяющее цветовое пятно в картине; удивительно, как зловеще звучит в общем колористическом ансамбле розовый цвет, который привыкли считать идиллическим цветом безмятежности.

Внутренняя тема картины - тайна. Тайна жизни, тайна судьбы.
(Из книги Н.Дмитриевой "Врубель").

М.А. Врубель (1856-1910)
Гадалка. 1895
Холст, масло 135,5x86,5
Государственная Третьяковская галерея.

ПОЕТИЧНА МУЗА

Н.Подгорська народилася у селі Стричаві на Березівщині. З дитячих років захоплюється поезією і сама пише вірші. Тематика їх дуже різноманітна: від ітиміної лірики до патріотички. Є дитячі і на тему ромського кочового племені. Кілька з них ми вам пропонуємо.

Кострами небо запалало
Все тиско в таборі почини
І лише цыганка мазодя
Порхає легким вестерком.

Она с открытым сердцем читает
Вперед, к невеселой судьбе,
Что в юной голове таится,
Не скажешь на тебе, ни мне.

У цыганки молодой юбки расплывсь
Эй, ты парень молодой, посмотри какие.
Ты открой свои глаза, утопи в них взглядам
Та цыганочка твоя, лучше, что-ли, надо?

Искрометные глаза, речь, как колокольчик,
Весела и хороша, как цветки бутончик.
Брови черные стрелой махнули взлетают
В мире нет другой такой
Лучше не бывает

Что, не нравится тебе?
Быть того не может
Взглядом к ней ты приклеил,
Оторвать не можешь.

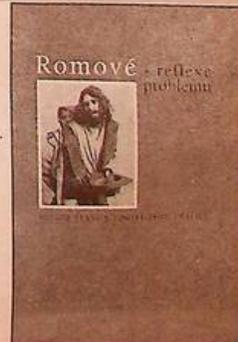
Ни внешности эффектной и красивой,
Ни искры озорства в твоих глазах...
Но отнюдь не тогда такой родной, любимой?
Не оторвать от лица твоего мне глаз.

Как нежный мотылек
Порхаю в мыслях где-то,
Все больше увлекаюсь ежечас.
Как паучок потягиваю нити,
Своей души не покинутой сейчас.

Каким ключом воспользоваться надо,
Чтобы открыты все чувства под замком?
Иль обратиться голосом Элоди,
И гимн любви пропеть с тобой обоим?...
Н.Подгорская.

КНИЖКОВА РОМСЬКА ПОЛИЧКА

У 1997 р. в Празі була видана брошура "Romove - reflexe problemu" - збірник текстів з ромської проблематики. Її автори Павел Пекарек, Квета Калбова, Гана Фриштенська та Ева Шоталова розглядають питання походження та історію ромів в Чехії та Словаччині, поширення ромської популяції, етнічності ромів і місцевих органів самоврядування, співпрацю в органах Ради Європи, навчання ромської мови у Празькому університеті. Цінність даного видання полягає в тому, що накопичений досвід роботи з ромською общиною міг би бути використаний і в наших умовах, особливо в Закарпатській області.

На знімку: Іван Червенка. Чех. Закінчив факультет ромської мови Празького університету. Чудово володіє ромською мовою.

Є.Навроцька

Románi Jag

Kárpátaljai Roma Kulturális Felvilágosító Társaság

A lap a Nemzetközi Újjászületés alapítvány támogatásával jelenik meg

Egyenjogú tagjai a nagyközségnek

Egy feldeheltetlen hetet volt szerencém eltölteni Viskén. A 25 résztvevővel együtt hálásan gondolok vissza a tábora, amelyet Horváth Sándor, a MEKK társelnöke szervezett, és a megyei állami adminisztráció finanszírozott. A résztvevők nyugdíjasok voltak, főleg Kárpátalja árvízszította vidékeiről.

Visk Kárpátalja egyik legnagyobb községe, amelynek a múltban városi státusza volt. Tréfásan ma is azt mondják rá: ez a falu város. Itt a magyarok és az ukránok mellett románok is laknak. Amikor megkérdeztem a nagyközségi polgármestert, hogy merre laknak a románok, ő így válaszolt: Nálunk nem laknak románok, mivel egyiknek sincs a születési bizonyítványában beírva, hogy roma. Mindegyiknek magyar vagy ukrán a nemzetisége.

Visk lakosságára jellemző a szívéllyesség és a vendégszeretet. Így fogadtak engem a viski románok is, akik a település egyik hosszú utcájának a végén laknak. Egy fiatalemberekből álló csoporttal elegyedtem szőba. Szavaikból kirajzolódott előttem a viski román múltja és jelene. A 7600 lelket számláló nagyközségben mintegy 130 roma ház található, amelyben több mint 600 roma él. Ők magukat nem vallják románoknak. Többségüknek még a vezetékneve sem utal roma származásra. Vannak közöttük olyanok, akik híres magyar történelmi családoktól taranak névrokonságot. Ilyen például a Rákóczi, ezt a nevet több mint 20 család visel. Sajnos, nem tudtam kideríteni, honnan ered ez a családnev, amelyet már nagyapáik is viseltek. Sem maguk a név viselői, sem a helyi magyar középiskola pedagógusai nem tudnak magyarizatot adni. De megtalálhatók a románok közt az alábbi vezetéknevek is: Jakab, Juhász, Balázs, Tóth. Visk mindig híres volt építőmestereiről. Építeni megtanultak a románok is. Régen bejártak az egész Szovjetuniót, ahol építkezések folytak.

Ma a románok itt is igyekeznek a kialakult gazdasági helyzethez alkalmazkodni. A férfiak többsége ma is a nagyközségben és a szomszédos településeken folyó építkezéseken vesznek részt. Ott tartózkodásom alatt megfigyeltem, hogy a helyi építkezéseken magyarok vagy ukránok mellett mindig látható volt egy-két roma is. Az asszonyok és az idősebb gyerekek nyáron málnát, szedret, és gombát szednek az erdőben, azt eladják, s így járulnak hozzá a család eltartásához. Az asszonyokat ezenkívül a nagyközségi lakossága szívesen alkalmazza mezőgazdasági munkálatokra.

A háztájm felül minden roma rendelkezik 8-10 árdóddal. Itt burgonyát, kukoricát termelnek. Télien kosárfonással és seprőkötéssel foglalkoznak. Viskén mindig többféle és szép kosarakat fontak. A házak, amelyekben

a viski románok élnek, rendezettek. Több udvaron szőlőlugas is látható. Majorság (így nevezik Viskén az aprójószágot) majdnem minden háznál megtalálható, de néhány románknak van lova és tehene is. A tavalyi novemberi árvíz Viskén is sok anyagi kárt okozott. Több ház rombadőlt vagy veszélyesen megrongálódott. Közöttük roma házak is. A huszti járási állami adminisztráció, a nagyközséggel együttműködve 36 roma ház felépítését vállalta. 33 ház már tető alatt van, de a tél beálltáig beköltözéshez lesz a többi is. Az építkezés gyors utamben folyhatott, mivel Visknek téglagyára és kőbányája is van. A viski románok elégedettek az épülő házakkal, amelyek betonulapon, téglából készülnek, és nagyon különböznek azoktól a viskóktól, amelyekben az árvíz előtt éltek. Egyetlen dolog, amit kifogásolnak az épülő házakban: az ajtók mérete és némely házban a szobák nagysága. Ez jogos, mert személyesen meggyőződhetem: az épülő házakban nagyon keskenyek az ajtók, a tok beállítása után, mindössze 70 cm lesz. A szobák területe némelyik házban 5x6 négyzetméter, ezeket télen nagyon nehéz lesz melegen tartani.

Azok a románok, akiknek a háza részben károsodott meg, megkapták a ház rendezéséhez szükséges építőanyagot. A humanitárius segélyben, amit a nagyközség kapott a románok egyformán részesültek a többi lakossal. Ezenkívül minden egyes roma kapott egyszeri állami segélyt, 75-700 forintot, a család létszámától függően.

A roma és nem roma lakosság között a viszony baráti, sőt, mondhatjuk, testvéries. Megfigyeltem, több ízben is, hogy a románokkal a helybéli magyarok és ukránok felebarátként viselkednek, nem visolyognak tőlük. Több roma gyermeknek a keresztneve magyarok vagy ukránok. A helyi románok egyenjogú tagjai a nagyközségnek. A helyi polgármester és rendőri szervek nem tesznek különbséget a románok és nem románok között. Szinte hihetetlennek tűnt számomra a románok az az állítása, hogy közülük egy ember kivételével senki sem volt börtönben. Állításukat a polgármester is alátámasztotta. Nagyböb konfliktusba a törvényvel a román nem kerültek. Kisebb törvénysértést néhányan elkövettek, amiért pénzbírságot fizettek. Ha azt elmondhatjuk a viski románokról, hogy szorgalmas munkások, nem mondhatjuk el, hogy szeretnek iskolába járni. Nagyon sok közöttük az irástudatlan.

Ha a középkorúak közül néhányan tudnak is magyarul vagy ukránul imi és olvasni, a fiatalok számára ismeretlen az ábcé. Arra a kérdéssemre, hogy miért nem járnak a roma gyerekek az iskolába, a magyar középiskola igazgatója így felelt:

— A románok nem engedik gyerekeiket az iskolába. Nemrég, amikor működött a napközi és enni is adták a roma gyerekeknek, még jártak, de akkor sem mind. Ma egy-két vegyes házasságból született gyerek látogata csak az iskolát. A románok érdeklődésemről elmondták, hogy gyerekeiket azért nem adják iskolába, mert a pedagógusok nem foglalkoznak velük, meg az iskola elég messze van. A táborem belül a Caritas segélyszervezet felépített egy házat, amelyben a biblia tanulmányozásán kívül a gyerekeket betanítják a tanításra. Itt a gyerekek enni is kapnak. Ez szerintem nem megoldás. Jól lenne, ha a táborem legalább egy elemi iskolát építenének. A viski románok többsége mind magyarul, mint pedig ukránul jól beszél, de a roma nyelvet nem ismerik. Furesáltam, hogy nincsen képviselőjük a helyi tanácsban, pedig a nagyközségi lakosságának 10%-át őik alkotják. Régen a viski románok közt több zenész volt, akik bálokból és lakodalmakban muzsikáltak. Ma a fiatalok között alig akad zenész. Ha van is, aki tudna zenélni, nincsen pénzük hangszerre. A régi hagyományokat a román Viskén jórészt elfeledték.

Csak néha csendülnek fel cigány nótáik. Azt mondják, manapság kevés az alkalom a vidámságra...

xxx

Egy unikális, olyan együttlétnék lehetése, mely példaértékű lehet nem csupán Kárpátalján, hanem mindenütt a világon, ahol nemzetek sokaságának fiat gyűjtötte egybe a történelem. Ez az egyhetes pihenés, melyet anyagilag a megyei állami közigazgatás tett lehetővé, igazi közösségformáló erőnek bizonyult. Jó példája volt annak, hogy magyarok, ukránok, ruszinok, románok tudnak – a szó szoros értelmében – együtt élni. A lehetőségért köszönet illeti Viktor Balogát, a megyei állami közigazgatás elnökét, Iván Rizák első elnökhelyettesét, s mindazokat, akik, lehetővé tették, hogy mi 25-en nem csupán személyes, hanem hitben és lélekben is egymásra találhasunk.

Horvát Bertalan.

A népes Rákóczi család tagjai.

Világszerte több évtizedeken keresztül a a román képtelenség voltak megvédeni jogaikat, mivel kevés volt közöttük az irástudó. A jog képviselői nem fordíték a románokkal. Ma már mindez megváltozott. A civiltált világban a törvények ugyan úgy védik a románok jogait, mint a többi polgárát. Végre kezd megváltozni a helyzet ebben a tekintetben a mi államunkban is. Erről a változásról kérdezte tudósiónk Vaszil Didicsin ügyvédet, aki befejezte a Bölcs Járóslávról elnevezett jogi akadémiát, és a múlt év júniusától a „Románi Jag” vezető ügyvédje.

Feladat: a románok tudják megvédeni jogaikat

Arra a kérdésre, hogy miben különböznek a román jogi problémái, a nem román problémáitól Didicsin a következőket mondta:

— A román többsége nem tud sem ímri, sem olvasni, jogi képzéséről pedig egyáltalán szó se lehet. Mindenki tudja, hogy a románok nem tudják magukat megvédeni, ezért bántalmazhatják őket. A problémák tipikusak: nincs személyi igazolványuk, születési bizonyítványuk vagy nincsenek sehol bejelentve. Ahhoz, például hogy a ügyesemőbet bejegyezzék: szükség van a a szülők személyi igazolványára. Az meg nincs – nem kapta meg. Ilyen esetet az ukránoknál nem fordul elő. A kriminális ügyekben, a román problémái még nagyobbak. Sokszor előfordul, hogy a letartóztatott rokonai nem tudják, ki által tartóztatták le, hová vitték és hol keressék

rokonait. Ilyen probléma az ukránoknál nem fordul elő, mert tudják, hogy van ügyészség, bíróság. Igaz, hogy az utóbbi időben a helyzet változik. Többen felkeresnek, segítségért folyamodnak, hozzátartozóik felkeresésére, megvédésére kérnek. Sajnos a jogi konzultációkat csak Ungvár és az Ungvári járás roma lakosai veszik igénybe. Lassan változik a románoknál a gondolkodásmódja és az élethez való viszonya. Mindig kellemes látni ezekben az embereknek a szemében a boldogság és a remény sugarát, amikor elvállalva hozzá-tartozóik védelmét díjmentesen (ami számukra nagyon fontos).

Több olyan eset van, amikor a nyomozó „saját” ügyvédet ajánlja a gyanúsítottaknak, de a románoknak nincs miből fizetniük. A védelem biztosítása, a bíróság kötelessége, de legtöbb esetben, az illetékesek azon vannak, hogy a románok lemondjanak a védelem

jogáról. Ez könnyebbé teszi munkájukat. A románok lemondanak a védelmről, mivel nem tudják, hogy a törvény értelmében joguk van rá. Ezt az ukrán nem engedné, vele a nyomozó is másként viselkedik.

— *Tessék, itt a külfönség!*
Rokonai meglatogatásait is csak ügyvédnek keresztül tudják elintézni. Ezért kell tudni minden romának, ha táborukban, családjukban jogi természetű problémák vannak, jöjjenek, telefonáljanak hozzánk. Címünk: Ungvár, Gyöngyösi utca 10. Fogadónap: hétfő, kedd, csütörtök 10 - től -12 óráig. Telefon: 3-61-77 (jogi tanácsadás).

Didicsen úr elmondta, hogy amióta működik a jogi konzultáció, a rendőri szervek részéről kevesebb lett a román zaklatása. A jogi konzultáció ügyesítik minden rászoruló román segíteni. Eredményességért felelősséget vállal. Arra a

kérdésre, hogy tervezik-e a román jogi oktatását Didicsin így felelt:

— Ezt a kérdést már többször is felvetettük a „Romani Jag” vezetőségével, és Munkácsban a mi szervezetünk által kinevezett ügyvédell. Egy mozgó jogi konzultáció létrehozását tervezzük. Anyagi és technikai bázisa már van. Minden héten megüeny egy-egy járásába akarunk kiutazni, ahol megvitatjuk a jogi problémákat és tanácsal látjuk el a románokat. Meg akarjuk látogatni megyénkben lévő mind a 46 tábort. Ezenkívül szem-náriumokat fogunk rendezni, ahol megismertetjük a románokat azokkal a jogi tudnivalókkal, amit mindenkinek ismernie kell. Olyan népszerű témákról lesz itt szó, mint: hogyan kell viselkedni a rendőri szervekkel vagy más éles helyzetekben, hogyan kaphatjuk meg a

megfelelő dokumentumokat az állami intézményeknél stb. Gondolom, hogy ez a „népszerű” jogi képzés segítésére lesz a románok a mindennapi életében. Minden roma tábora el kell jutnia mozgó jogi konzultációknak. A románoknak tudniuk kell, hogy vannak olyanok, akik törődnek velük. Arra törekszünk, hogy a roma egyedül is képes legyen megvédeni magát. Ehhez, persze meg kell, hogy tanulja a megfelelő jogi tudnivalókat. Azok a románok, akik már voltak nálunk, tudják mit kell mondani a jogrend olyan képviselőinek, akik megbízatásuknak nem megfelelően járnak el. Véleményem szerint, ez is a munkánk eredménye.

A beszédet Olena Szakács vezette Ukránból Jordította Náci Bertalan

ВИВЧАЄМО РОМСЬКУ МОВУ

Урок перший

Кон сан? (Хто ти?)

- Тавен бахтало, пррала!
- Тавес бахталі ві ту, пгенел! Кон сан?
- Ме сом е Ніца. Гай ту кон сан?
- Ме сом о Тотої. Романі шей сан?
- Нічі, чи сом романі чай. Ме гаджі сом, раклі сом. Гай ту ром сан?
- Ова, ме ром сом, романо чаво сом. Сар сан пгенье?
- Мішто сом. Гай ту пррала, сар сан? Мішто сан?
- Атунчі джа Девлеса, пррала!
- Ач Девласа, пгенье!

Словник

Кон? - Хто?	навало - хворий
сан - який	ромні - ромка (циганка)
бахтало - щасливий	чай - дівчина ромка
пррал - брат	нічі - нічого
ві - і	ніч - ні
ту - ти	гаджі - не ромка
ме - я	ова - так
сом - є	мішто - добре
гай - і	атунчі - тоді
е - і	ром - циган

Діалог

Тавес бахтало!	Щасти тобі! (привітання).
Тавес бахталі!	Щасти тобі!
	(привітання до жінки).
Пррала	брате (звертання)
Пгене	сестро (звертання)
Джа Девлеса!	З Богом!

Відмінювання займенників та допоміжного дієслова бути у теперішньому часі

Однина		Множина	
1 ос. ме сом я є	1 ос. аме сам ми є	2 ос. ту сан ти є	2 ос. туме сан ви є
3 ос. вой сі вона є	3 ос. вон сі вони є	3 ос. вон сі вони є	

Різниця між формами чоловічого та жіночого роду

Гаджо - не ром гаджі - не ромка
З наведеного прикладу видно, що закінчення -о в більшості випадків характерне для іменників чоловічого роду, тоді як -і типове для іменників жіночого роду.

Артикль

Чоловічий рід	Жіночий рід
О ром - циган	е чай - дівчина

Різниця між формами прикметників чоловічого та жіночого роду

Чоловічий рід	Жіночий рід
Романо	романі
Бахтало	бахталі
Романо чаво	романі чгей

Питальна форма речення

Однина	Множина
Кон сан?	Кон сан туме?
Хто ти?	Хто ви?

Стверджувальна форма речення

Ова ром сом	Я циган
-------------	---------

АНЕКДОТЫ

Цыган под'їхал к буфету і с ходу заказав 15 бутылк водки.
- Конь пить хочет!
Конь пьет, цыган платит, а удивленный буфетчик спрашивает:
- А сам-то не будешь пить?
- Что вы, я за рулем!

♦ ♦ ♦ ♦
Антрепренер - известному цыганскому певцу:
- За один концерт вы хотите получить больше, чем Президент России зарабатывает за неделю?
- Так почему бы вам не пригласить Президента?
♦ ♦ ♦ ♦

Встретились два цыгана у театра "Ромэн".
- Интересный был вчера концерт?
- О, чрезвычайно! Исполняли ораторию Генделя!
- А что это такое, собственно говоря, оратория?

- Подожди, я сейчас объясню. Вот, к примеру, если бы я сказал тебе: "Януш, дай мне цыгарку!" - это еще не оратория. А вот если я тебе скажу: "Януш, Януш, о дай же мне цыгарочку, о дай мне, о дай цыгарочку, цыгарочку, цыгарочку, дай, дай мне цыгарочку, дай, дай, давай мне цыгарчину-чину-чинууу!" - вот это уже оратория!

♦ ♦ ♦ ♦
Цыганенок спрашивает у отца:
- Папа, почему у тебя щека напухла?
- Это овод укусил.
- А что такое овод?
- Овод? Это муха, которая садится на скотину.
♦ ♦ ♦ ♦

Цыган сидит на печи и говорит:
- Сынок, ты сарай закрыл?
- Да.
- А дырку закрыл, что-бы лошади не вылезла?

Індіцко параміса сар ачія рром рромеске

Пгенава туменге індіцко параміса, сар ачія о нав рром.

Йекгвар сас індіакере йінепа і о Дел Індра песке пгендя: "Джава те дїкен машкар о мануша. Джавате дїкен, чи гїне лаче, чи нане ізраде." Іля пре песте чїгерде гада, кердя пес колдушіске, гейля.

Авел андре йекг гав. Бешенас одой дї пррала, о Кало тре о Горо. О Горо сас барвало, о Кало чоро.

О Індра авля ко Горо. О Горо совлас. Сас інепа - та мішто чалія на ташлія, те за сувтя. Ле Горескері ромні дїкгел, гой авел о чоро мануш. Гарувел о хабен кай ча гін гоно, бо на камел ле колдушіс те дел те хал. Е Горескере ромні гїні барі ізраді, айсі сар лакеро ром гїно ізрадо.

"Ізраде вастестар о маро керко," - пгенел о Індра, джал дуредер. Авел ко Кало. О Кало гїно чоро. Айсо чоро гїно, гой інепіко хабен гін ке ленде ча шуке марїкля.

О Індра пгенел: "Ав айсо лачо, де ман те хав, ке бокгало сом." "Імар! Імар! Імар!" - вїчіпел о Кало. "Ромніє, де ле пгурорес те хал!"

Ле калескері ромні, е Інда, дїня ле пгурес те хал. Халя саворе марїкля. "Нане тумен мейк? Інке сом бокгало!"

Е Інда родел, родел, на аракгел ані пгувале. Раз-інепел о оноро ле арестар, аро нане.

"Нане амен імар, пгурея," - пгенел о Кало. "Джанес со? Те тут нашт дас те хас, акор туке башавас."

Іля е бубна, башавел, е бубна гїявел рром, рром, рром! Рром, рром, рром! Ко ла шуел, кгелел. Кгелел тре о Індра. Кгелел, разізел пега, сар пега разі-інепел, перен пал лесте тейле колдушіска гада. Ачел сомнакуно Дел. О Кало тре е Інда іздран андре дар.

"Ма даран, на іздран," - пгенел о Індра. "Дїкгав, гой сан лаче, мануша." Дїня лен пгердо хабен, пгердо лове. "Керен туменде шукар інепа."

Паліш інке пгендя. "Вашода, гой авка шукарес башавес, авега лачо лавутарїс, тре тіре чаваре, тре тіре чгавенгере чгаве. Тїро нав еїла рром - авка сар башавел тірі бубна: рром, рром, рром. Башавега бія-ва, бовня, мулчачп. Еїла тут патів машкар о мануша. Але ча айсе мануша тут дена патів, со лен гін лаче іле, со джанен те шунен лачі гїлі. Айсе мануша, со ча пал о лове башавен - о ла на гатярена тіро іло, ані тіро башавібен. Кайсе манушендар патів на ужар."

О Індра сар када пгендя, авка нашлія. Ачія авка, сар о Індра пгендя. Кодї параміса песке вакерен індіцка рома - ррома.

Індіїська казка про те, як ром став рромом

Розкажу Вам індіїську казку про те, як виникла назва рром. Одного разу, коли були індіїські святкі, бог Індра сказав: "Пїду но я подивитися помїж людей: чи добрі вони, чи не жадбїні." Вдягнув порване вбрання, прийняв вигляд жебрака й пішов. Дорогою зайшов він у одне село, в якому жили два брата. Багатий Горо та бідний Кало.

Спершу пішов Індра до Горо. Той собі дрїмав. А так як були святкі - наївся під зав'язку й заснав. Його жїнка побачила, що їде жебрак. Зразу ж поховала їжу, куди тїльки могла, аби лише не дати жебраку поїсти. Бо була вона така ж жадбна, як і її чоловік. "З руки, що трясеться, хлїб завждї грїкий," - мовив Індра й пішов геть.

Звідти вибрався він до Кало, який був дуже бідним. Бідним настїльки, що його святоковою їжею були лише пісні коржі.

Індра звернувся до нього: "Будь таким ласкавим, дай мені поїсти, бо я голодний."

"Вже! Вже! Вже!" - крикнув Кало. "Жїнко, дай старенькому поїсти" Дружина, Інда, подала старцеві їжу, а Кало заграв на бубні. Старий зїв усі коржі і каже: "Ти так гарно граєш на своєму бубні, що буде з тебе великий музикант. Твої сини і сини твоїх синів теж будуть музикантами. А ім'я тобі буде рром - як звуки, що лунають з твого барабанчика - рром, рром, рром. Будеш грати по весїллях, гостинах та на різних забавах. Будуть тебе поважати та цїнувати. Але поважатимуть тебе лише люди з добрим серцем, що вмїють сприймати гарні пісні. А ті, що женьуться лише за грошима, не зрозуміють ні голосу твого серця, ні твоїх пісень. Від них поваги не чекай!"

Стїльки сказавши, Індра щез. Сталося так, як і наврочив Індра. Цю казку до сих пір переказують індіїські роми - рромі.

(Матеріал взятю з словацького букаваря "Amari abeceda")

Переклад А.Адама

РЕЦЕПТИ РОМСЬКОЇ КУХНІ ВІД ЕСТЕРИ

Шах

На десять порцій потрібно пївголови свинї. Вичищаємо, вимиваємо, ріжемо на три шматки. Варимо до повної готовності 1-1,5 години у підсолєній водї, куди кїдаємо чорний перець (горошок), лавровий лист, 1-2 зубочки часнику, цілу головку цибулі. Готове м'ясо виймаємо з кастрюлі. У бульон кїдаємо 1кг цілої очищеної картоплї. Варимо до готовності. Бульон відїдїдуємо, в іншїй посудї доводимо до кипіння, куди вкїдаємо 1,5 кг нарізаной калусти, 400 грам мїтого рису.

В окремому посудї готуємо заправку: у 100 грамах олії підсмажуємо 2 стол. ложки борошна до золотистого кольору. Під кїнець додаємо чайну ложку червоного перецю, 200 грам томатного соку. Перемїшуємо, щоб не було грудочок. Вливаємо у бульон, де варимо з калустою і рисом. Прїтрушуємо зеленою петрушкою. Підсолюємо, додаємо вегету. Зварену картоплю разом з м'ясом з голови кладемо на стїл на окремий посуд.

Смачного Вам!

РОМАНИ ЯТ

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства
Реєстраційне свідчення Зт 173 від 26 лютого 1999 р.

Шеф-редактор Аладар АДАМ
Редактор Євгенія Назвоцька

Редакція не завжди подїляє позицію авторів. За точність наведених фактів відповїдає автор. Редакція зберїгає за собою право виправляти мову і скорочувати матеріали. Повний або частковий перодрук матеріалів дозволяється лише з посиланням на "Романи Ят".

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м.Ужгород, вул.Тельмана, 1/48а, телефон 1-58-05.
E-mail:romaniyat@mail.uzhgorod.ua

Перечислєся районно друкарня, 295070, смт.Перечин, вул.Жовїнева, 93
E-mail: tyro@mail.uzhgorod.ua
Умовн. друк. арж. 25. Тїраж 2500. Зам №1869.

1999 október 31 - dike Ukrajna elnökválasztása

L. D. Kucsma

Kiáltunk. Ukrajna létrejött. Mostantól – örökre. Az elmúlt öt év nem volt hibamentes, de levontuk a következtetést, és biztosak vagyunk a jövőre nézve.

Biztos vagyok a magam által kiválasztott út igazságában. Nem mondhatunk le az eddigi sikerekről, melyeket nagy erőfeszítésekkel értünk el. Biztos vagyok abban, hogy következő öt évben az élet gyökeresen megváltozik.

Hiszek Ukrajnában!

Hiszek az ukrán népben!

Együtt küzdöttünk – együtt győzünk!

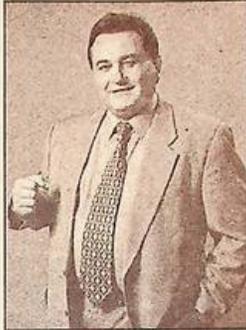
O.O. Moroz

Az Elnök feladatát a következőkben látom: az emberek jólétében, a család jövedelmében, a növekedésében, Ukrajna nagyságában.

Stratégiám – igaz szocializmus, amely az egész ország igazságos munkáján alapszik.

Az első törvények, az új fordulat megvalósítása érdekében, már elő vannak készítve, és az elnök által alá is lesznek írva az eskütétel napján.

Misszióink nagy, nem könnyű és felelősségteljes. Cselekedeteim határozottak lesznek. Együtt a jobb jövőjéért!

J. K. Marcsuk

Az 1999-es év, utolsó évnek kell, hogy legyen Ukrajna koldus sorsának. Célunk: egy nemzeti e g y s é g k o r m á n y létrehozása. El akarjuk érni, hogy az emberek újra bizanak a hatalomban. Ha egy év leforgása alatt nem vetünk véget ennek a rendtelenségnek, és ha önnök nem éreznek semmi változást a jobb irányába, én felajánlok Ukrajna népe számára egy új elnökválasztást.

Az állam nagysága, az emberek jóléte és az egyén becsülete mindenk előtt!

O. M. Tkacsenkó

Program Ukrajna nemzeti újjászületéséről.

E program fő célja: az emberek jólétének biztosítása, amely által a lakosság növekedése magasba ívvel, a lakosság 150-200 ezerrel nő.

A gazdasági politikát racionális útra kell terelni.

Csak azok a reformok érvényesek, amelyek a termelés növekedését biztosítják és a termékek minőségét garantálják.

N.M. Vitrenko

A célom – a szociál gazdasági krízis legyőzése Ukrajnában.

A nemzet szocializációjának útját az az effektív gazdaság növekedésében látom, amely saját erőnkől fakad. Szeretnénk létrehozni egy olyan reformot, amely a népre támaszkodik. Szeretnénk garantálni a szociális szférát. Fórumot kell kidolgozni az ökológia biztonság, és az egyház fejlesztése érdekében. Biztosítani kell a kisebbségek nemzeti kulturális fejlesztését.

Kedves romák! Felkérjük önöket arra, hogy vegyenek részt a választáson!